

Wat verwacht de Omgevingswet van toezicht, handhaving en opsporing?

of: Wie beschermt na inwerkingtreding van de Omgevingswet onze fysieke leefomgeving?

Inleiding

Ruim een jaar geleden, op 16 maart 2016, is de Omgevingswet door de Eerste Kamer aangenomen¹. Een mega-wetgevingsoperatie die de gehele fysieke omgeving beoogt te reguleren. Eerdere integratiewetten, zoals de Wet milieubeheer (1993), de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (2010), de Waterwet (2009) en de Wet natuurbescherming (2017) zijn vergeleken met de Omgevingswet een peulenschil. Er wordt gesproken over een stelselherziening. Met het Activiteitenbesluit is de omkeerregel voor inrichtingen al ingevoerd: algemene regels, tenzij een vergunning noodzakelijk wordt geacht. Daarmee werd het accent al verder van vergunningverlening richting toezicht en handhaving verlegd. De Omgevingswet gaat nog verder met het beperken van de vergunningplicht. Je zou verwachten dat toezichthoudend Nederland zich actief zou bemoeien met de (totstandkoming van de) Omgevingswet en de vier algemene maatregelen van bestuur die eronder komen te

Eerdere integratiewetten, zoals de Wet natuurbescherming zijn vergeleken met de Omgevingswet een peulenschil. (foto: archief)

hangen. Het aantal wetten, besluiten en regelingen neemt enorm af: de Omgevingswet vervangt 26 wetten; van de 5000 wetsartikelen blijven er 350 over en van de 240 (algemene en ministeriële) regelingen hebben we er straks² nog maar 14.

Dan zou je denken: dat wordt een heel stuk eenvoudiger, maar in verband met de decentralisatie komen er waarschijnlijk nog veel regels bij in verordeningen van provincie, gemeente en waterschap. De gemeente mag ook nog regels en vergunningplichten opnemen in het omgevingsplan.

Meer dan alleen een integratieslag

Toch zijn de regels – de inhoud – niet het belangrijkste van de Omgevingswet³. Het gaat vooral om een andere invulling van de overheidstaak ten opzichte van de samenleving. De Omgevingswet vraagt met name om een heel andere manier van werken met een daarbij behorende cultuurverandering. Er wordt zelfs gesproken over een paradigmawisseling⁴. In dit geval betekent dat een geheel andere kijk op de rol van de overheid:

Daar waar de overheid zelf wat wil, dienen burgers in een zeer vroeg stadium bij de besluitvorming te worden betrokken.

van bepalend naar faciliterend/dienstverlenend. Burgers en ondernemers nemen initiatieven en de overheid ondersteunt die initiatieven zo veel mogelijk. Daar waar de overheid zelf wat wil, dienen burgers in een zeer vroeg stadium bij de besluitvorming te worden betrokken. Hierbij horen termen als participatiesamenleving en energieke samenleving. En dat maakt dat de Omgevingswet niet zomaar een bundeling is van bestaande wetten of een 'integratieslag', zoals we die in het (recente) verleden hebben meegemaakt met eerdergenoemde wetten.

¹ Staatsblad 2016, 156. De Kamerstukken zijn te vinden op www.overheid.nl, nr. 33 962. De voortgangsverslagen en andere informatie over de (totstandkoming van de) wet en lagere regelgeving is te vinden onder Kamerstukken nr. 33 118.

² Op dit moment is inwerkingtreding per 2019 gepland. Naast het finaliseren van de vier algemene maatregelen van bestuur, moet er nog wel het een en ander gebeuren alvorens de wet in werking kan treden: er lopen nog procedures voor aanvullingswetsvoorstellen op het gebied van geluid, bodem, grondeigendom en natuurbescherming. En er is nog een invoeringswet nodig, waarbij de tekst van de Omgevingswet wordt aangepast aan de laatste ontwikkelingen en alle andere regelgeving die iets met de Omgevingswet te maken heeft wordt gewijzigd.

³ Ik lees in diverse stukken dat het zelfs zou gaan om 'slechts' 20% inhoud en 80% proces/cultuur.

⁴ Zie 'De Omgevingswet – geldt paradigmawisseling ook voor toezicht?', Dick Ruimschotel, Tijdschrift Milieu van de Vereniging van Milieuprofessionals, december 2016.

In de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt dat een gedragsverandering essentieel is voor het slagen van de nieuwe wetgeving. Anders werken op integrale wijze staat centraal in de Omgevingswet. In deze publicatie wil ik met name aandacht vragen voor die aspecten van de Omgevingswet en de rol van toezicht, handhaving en opsporing daarin. In het hiernavolgende heb ik het over 'toezicht(houders)' en 'handhaving/handhavers', maar daarmee richt ik mij ook tot opsporingsambtenaren (boa's en politie). De strafrechtelijk handhavers zijn soms afhankelijk van hetgeen ze van hun collega's bij het bestuur krijgen aange-reikt en soms opereren ze alleen. In beide situaties geldt evenwel dat een samenwerking tussen beide deelgebieden van het publiekrechtelijk toezicht noodzakelijk is. Dat geldt sowieso voor de regelgeving: dat is de basis voor toezicht, handhaving én opsporing, maar ook op het gebied van bijvoorbeeld informatie-uitwisseling is samenwerking heel belangrijk, uiteraard mét behoud van ieders taak en rol. Over de inhoud van de Omgevingswet zijn al veel publicaties verschenen⁵ en de Kamerstukken bevatten veel informatie. Ik heb ze voor een deel doorgenomen en wat mij opvalt is, dat toezicht en handhaving vrijwel ontbreekt. Dat is opvallend, gelet op de steeds belangrijker positie die toezicht en handhaving krijgt toebedeeld vanwege de verdere beperking van de vergunningplicht. Wie beschermt na inwerkingtreding van de Omgevingswet onze fysieke leefomgeving?

Ook op het gebied van bijvoorbeeld informatie-uitwisseling is samenwerking heel belangrijk.

Waarom is toezicht en handhaving tot nu toe zo onzichtbaar?

Ik weet het niet. Ik kan er slechts naar gissen. Hierna schets ik een aantal mogelijke redenen.

1. Afwachtende houding?

Denken toezichthouders en handhavers wellicht: eerst maar even vergunningverleners, beleidsmedewerkers en juristen hun werk laten doen bij het opstellen van de regels en dan zien we wel verder? Dat is een gevaarlijke gedachte, want regels vormen het instrumentarium voor toezicht en handhaving⁶. Als daar wat aan mankeert, is er een probleem. Dat betreft niet alleen de handhaafbaarheid van de (individuele) regel zelf, maar ook de systematiek en context van de wetgeving. Hebben toezichthouders en handhavers enig idee hoe dat straks werkt? Daar komt bij dat de Omgevingswet een hele brede reikwijdte heeft. De gehele fysieke leefomgeving gaat onder de Omgevingswet vallen: dus

De gehele fysieke leefomgeving gaat onder de Omgevingswet vallen: dus ruimtelijke ordening, milieu, bouw, natuur, cultureel erfgoed, landschappen.

ruimtelijke ordening, milieu, bouw, natuur, cultureel erfgoed, landschappen. Kortom: alles wat je om je heen ziet, voelt, ruikt en hoort. Alleen het sociale domein valt er niet onder: daar zijn ze al wat langer bezig met een eigen integratietraject⁷, waar overigens mijns inziens veel van te leren valt. Ook toezicht en handhaving kan het zich niet permitteren om achterover te leunen en af te wachten, maar zal zich nu 'al' actief moeten bemoeien met de Omgevingswet en de vele pilots die – al dan niet gesubsidieerd door I&M⁸ – in den lande aan de gang zijn. Eigenlijk had een aantal jaren geleden actie moeten worden ondernomen, maar beter laat dan nooit. En wellicht dat u nu denkt: ik ben al veel langer betrokken bij de Omgevingswet.

⁵ Zie onder andere de publicaties op de website www.aandeslagmetde-omgevingswet.nl (zie o.a. Basisgids Omgevingswet en Inspiratiegids Participatie), De Omgevingswet toegelicht: overzicht, inzicht en handreikingen, Piet de Nijs en Wim Tijssen, Sdu Uitgevers, Den Haag 2016; Milieubeschermt in het omgevingsplan, VMR 2016-1, Boom Juridisch, Den Haag, 2017 en de vele publicaties over deelonderwerpen in vaktijdschriften. De Vereniging voor Milieuprofessionals houdt al sinds 2012 ieder jaar een Dag van de Omgevingswet. Van iedere dag wordt een congresbundel uitgegeven met een brede variëteit aan onderwerpen. Dit jaar wordt de dag op 5 oktober gehouden: zie <https://www.vvm.info/nieuws/save-the-date-dag-van-de-omgevingswet-2017>

⁶ Ook het risico dat toezicht en handhaving (wederom) een sluitpost wordt van de financiering is groot. Dit punt kwam ook aan de orde tijdens een deskundigenbijeenkomst van de Eerste Kamer over de uitvoeringsbesluiten Omgevingswet. Mw Meijer (SP) zei daarover het volgende: 'Ik heb vaak het idee dat handhaving en monitoring achteraan komen. Dan blijkt het geld op te zijn en is er geen sprake meer van monitoring en handhaving. Dan gebeuren er dingen die we misschien niet willen' (EK, nr. 33118, nr. O).

⁷ Algemene wet bijzondere ziektekosten, Participatiewet, Jeugdwet, Wet maatschappelijke ondersteuning.

Dan nodig ik u van harte uit om u te melden en uw ervaringen met andere lezers te delen.

2. Wet en Besluit Vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH)

Een (andere) reden voor de opvallende afwezigheid van toezicht en handhaving in het kader van de Omgevingswet zou kunnen zijn, dat de gemoederen (tot voor kort) nog bezig worden of werden gehouden met het traject van de verbetering van de kwaliteit van vergunningverlening, toezicht en handhaving (hierna afgekort tot VTH). Na een lang aanloopproces, waarin ervaring is opgedaan met diverse versies van kwaliteitscriteria voor VTH, is inmiddels de Wet VTH in werking getreden⁹. Het Besluit nog niet, maar dat wordt 1 juli a.s. verwacht. Dat hoeft geen aardverschuiving te betekenen, omdat al langer met kwaliteitscriteria gewerkt wordt: we kennen inmiddels handhavingsstrategieën, samenwerkingsafspraken e.d. Wel nieuw is dat Omgevingsdiensten per 1 januari 2018 verplicht worden zich aan te sluiten bij Inspectiewet Milieu¹⁰. Dat is toe te juichen, want dat levert een betere informatiepositie op. Op grond daarvan kunnen nog scherpere prioriteiten worden gesteld.

3. Welke vorm van toezicht?

Mogelijk hebben toezichthouders en handhavers zich in slaap laten sussen door één van de uitgangspunten van de Omge-

De ervaringen die tot nu toe zijn opgedaan met het 'private toezicht' op naleving van het Besluit bodemkwaliteit en meer recent het Bouwbesluit zijn geen onverdeeld succes.

vingswet en de besluiten, te weten: 'Uitgangspunt is dat in het kader van de stelselherziening geen ingrijpende vernieuwing van het handhavingsinstrumentarium nodig is. Waar initiatiefnemers zelf of door het inschakelen van derde private partijen actief zorgen voor een continue borging van de naleving van regels, kan overheidstoezicht worden teruggebracht'. Wat staat hier eigenlijk en wat betekent dat voor het publieke toezicht en handhaving? Dat het allemaal wel een stuk minder kan? Gaan de burgers/ondernemers zelf toezicht houden en handhaven en hoe dan? Nu is dat ook niet nieuw, maar de ervaringen die tot nu toe zijn opgedaan met het 'private toezicht' op naleving van het Besluit bodemkwaliteit en meer recent het Bouwbesluit zijn geen onverdeeld succes. Het vertrouwen tussen private partijen en de publiekrechtelijk toezichthouder/handhaver is niet vanzelfsprekend en de grenzen tussen privaat en publiekrechtelijk toezicht zijn niet altijd even scherp.

Er is inderdaad niet veel veranderd in de Omgevingswet als het gaat om toedeling van handhavingsbevoegdheden en taken en het reparatoire instrumentarium van de bestuursrechtelijke handhaving (bestuursdwang/dwangsom/intrekking vergunning). Hoofdstuk 18 Omgevingswet bevat ongeveer dezelfde regeling als thans opgenomen in hoofdstuk 5 van de Wabo, met dien verstande dat een aantal bevoegdheden wordt overgeheveld naar andere bestuurslagen, vooral naar de gemeente, de centrale bestuurslaag binnen de Omgevingswet¹¹. De meest opvallende verandering is mogelijk dat niet alleen

'ambtenaren' mogen worden aangewezen als toezichthouder, maar 'personen', waardoor ook tijdelijk ingehuurd personeel of medewerkers van andere instanties (bijv. Vereniging Natuurmonumenten) aangesteld kunnen worden als toezichthouder zonder de huidige omweg van de aanstelling als 'onbezoldigd ambtenaar'. Aan het traditionele handhavingsinstrumentarium verandert dus niets, althans nog niet. Er zijn in de afgelopen jaren namelijk wel onderzoeken uitgevoerd naar en publicaties verschenen over de bestuurlijke strafbeschikking en de bestuurlijke boete. Aanvankelijk was het kabinet van plan over de volle breedte van de Omgevingswet de mogelijkheid tot het opleggen van een bestuurlijke boete in te voeren. Op grond van een advies van de Raad van State heeft het kabinet dit plan voorlopig in de ijskast gezet in afwachting van een nader onderzoek. In een brief aan de TK van 19 mei 2016¹² laat de minister weten dat in de invoeringswet een regeling zal worden opgenomen over punitieve handhaving. In afwachting van de kabinetsreactie op het advies van de Raad van State over sanctiestelsels en de resultaten van een evaluatie door het WODC naar de uitvoering van de bestuurlijke strafbeschikking wordt voorlopig alles bij het oude gelaten. Uit de reeds uitgevoerde onderzoeken is gebleken dat de ervaringen met de nieuwe instrumenten nog beperkt zijn en de meningen verdeeld. Samengevat houdt die 'oude regeling' (de huidige regeling) in dat de brede strafbaarstelling in de Wed (Wet op de economische delicten)

⁸ Zie <http://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/invoeringsondersteuningsamen-slag/artikel-baseline/>. Zie voor een overzicht van de resultaten van de pilots per medio 2016: Pionieren met de Omgevingswet, ook te vinden op www.aandeslagmetdeomgevingswet.nl. Er wordt al sinds 2012 met de Omgevingswet geëxperimenteerd.

⁹ De Wet VTH is 14 april 2016 in werking getreden (Stb. 2015, 521) en is thans nog opgenomen in par. 5.2 Wabo met als titel 'Kwaliteitsbevordering en samenwerking'. Na inwerkingtreding van de Omgevingswet gaat de regeling op in afdeling 18.3 Omgevingswet met als titel 'Kwaliteitsbevordering en afstemming'. Het Besluit zal na inwerkingtreding (vermoedelijk per 1 juli 2017) worden opgenomen in Hoofdstuk 7 van het Besluit Omgevingsrecht en na inwerkingtreding van de Omgevingswet in het Omgevingsbesluit, een van de vier ambv's van de Omgevingswet.

¹⁰ Inspectiewet Milieu is een virtueel dossier waarin (publieke) organisaties met een taak op het gebied van vergunningverlening, toezicht, handhaving en opsporing toezichtresultaten over door aangesloten toezichtinstanties gecontroleerde inspectieobjecten kunnen raadplegen. Het systeem is organisatorisch ondergebracht bij de ILT.

¹¹ Uitgangspunt voor de bevoegdheidsverdeling is: decentraal bij de gemeente, tenzij er goede redenen zijn om bevoegdheden aan Rijk of provincie toe te kennen.

¹² Kamerstukken TK 33 962, nr. 185, par. 2.2.

De meest opvallende verandering is mogelijk dat niet alleen 'ambtenaren' mogen worden aangewezen als toezichthouder, maar 'personen', waardoor ook tijdelijk ingehuurd personeel of medewerkers van andere instanties aangesteld kunnen worden als toezichthouder.

voor elk domein wordt gehandhaafd en dat de huidige bestuurlijke strafbeschikking in de domeinen milieu, water en natuur¹³ en de bestuurlijke boete in het domein bouwen wordt voortgezet. Wel zal bij de invoeringswet van de Omgevingswet de bestuurlijke boete geïntroduceerd worden op twee terreinen van het omgevingsrecht, namelijk cultureel erfgoed en de risicovolle bedrijven die vallen onder de Sevesorichtlijn. Fundamentele veranderingen zullen pas ingevoerd worden na bovengenoemde evaluatie en op basis van een heldere analyse van de reële behoeften van het bestuur.

4. Integrale visies, maar sectorale vergunningen?

Als vierde en laatste reden voor de onzichtbaarheid van toezicht en handhaving denk ik nog aan de ontwikkeling die de omgevingsvergunning heeft doorgevoerd. Die zou eerst ook integraal moeten zijn, maar inmiddels is de verplichting om in één keer een vergunning aan te vragen over de gehele breedte van de Omgevingswet los gelaten. Vergunningen kunnen dus ook onder de Omgevingswet sectoraal worden aangevraagd. Wat betekent dat voor toezicht & handhaving? Hoeven toezichthouders en handhavers dan niet integraal te werken? En hoe verhoudt zich dat dan tot de omgevingsvisie en het omgevingsplan, die wel integraal moeten zijn? Het aantal vergunningen neemt af, dus hoe moet toezicht en handhaving omgaan met de algemene

regels die wel integraal zijn? Misschien komen er wel meer maatwerkvoorschriften of vergunningplichten op grond van het gemeentelijk omgevingsplan. Gemeenten krijgen meer beleidsvrijheid en regelgevende bevoegdheden om – meer dan thans – rekening te kunnen houden met lokale omstandigheden. Hoe gaat een toezichthouder/handhaver, bijvoorbeeld werkzaam bij een omgevingsdienst, daarmee om?

Belangrijke uitgangspunten van de Omgevingswet: vertrouwen en advies

Het idee achter deze uitgangspunten is dat burgers en ondernemers bij het ontwik-

Wel zal bij de invoeringswet van de Omgevingswet de bestuurlijke boete geïntroduceerd worden op twee terreinen van het omgevingsrecht, namelijk cultureel erfgoed en de risicovolle bedrijven die vallen onder de Sevesorichtlijn.

kelen van hun initiatieven niet alleen maar hun eigen belang dienen, maar ook dat van anderen. De burger als (mede-)hoeder van het algemeen belang dus. Onze leefomgeving zal door ons allen beschermd worden en niet alleen door de overheid. Dat zal voor een belangrijk deel ook wel het geval zijn, maar lang niet altijd en we hebben daar genoeg voorbeelden van langs zien komen, met name in de bedrijfsmatige sfeer. We hoeven maar te denken aan bedrijven als Thermphos en Odfjell. Met name toezichthouders en handhavers worden geacht een gezonde portie wantrouwen te hebben: vertrouwen is goed, maar controleren is beter. Zij worden opgeleid om kritische vragen te stellen om zo te achterhalen of de burger/ondernemer het goed voor heeft met 'het algemeen belang' of niet. Vertrouwen past dus niet goed bij de 'traditionele' houding van de toezichthouder/handhaver en al helemaal niet bij de politie-ambtenaar.

Het is wel zaak om voorafgaand aan de controles goed te prioriteren, met name als de handhaving capaciteit beperkt is (en dat is die per definitie) en daaraan kan 'vertrouwen' wel ten grondslag liggen. Als een bedrijf bijvoorbeeld al jaren geen overtredingen van enig belang heeft begaan, dan kan je het bedrijf wellicht enige tijd met rust laten.

¹³ Er zijn wel wat uitzonderingen op deze hoofdregel, zo kent de Meststoffenwet al langer de mogelijkheid van het opleggen van een bestuurlijke boete en recent is die mogelijkheid ook ingevoerd voor overtredingen van een aantal CITES-voorschriften in artikel 7.6 Wet natuurbescherming.

Een aantal jaren terug werd dat een 'inspectievakantie' genoemd. Het is niet de taak van toezichhouders/handhavers om te adviseren. De Omgevingswet vraagt om dat wel te doen, maar aan wie? Ook aan toezichhouders? En waarover moeten ze adviseren? En als ze dat doen en het blijkt niet te werken, wat dan? Natuurlijk kan het geen kwaad om tijdens een toezichtbezoek een keer een tip te geven aan een (beginnend) ondernemer, maar laat het vooral 'off-the-record' zijn. Een heldere afbakening van rollen/taken van alle betrokkenen bij de uitvoering van de Omgevingswet is essentieel. Dat betekent niet dat er geen communicatie en afstemming tussen die partijen mag zijn (die moet er zelfs wel zijn). Het is wel belangrijk dat ieder weet wat er van hem/haar wordt verwacht! Weet de toezichthouder/handhaver dat?

Met name toezichthouders en handhavers worden geacht een gezonde portie wantrouwen te hebben: vertrouwen is goed, maar controleren is beter.

Vragen, vragen, vragen

In het voorgaande heb ik al de nodige vragen opgeworpen. Hieronder zet ik de belangrijkste nog even op een rij. Gaat het lukken om volgens de nieuwe uitgangspunten van de Omgevingswet te werken als toezichthouder/handhaver/opsporingsambtenaar: wat betekent dat en welke kennis, inclusief vaardigheden en houding, is daarvoor nodig? Een integrale aanpak van de brede fysieke leefomgeving betekent dat de belangenafweging die gemaakt dient te worden nog meer dan nu het geval is goed en helder onderbouwd moet zijn. Straks komen er nog veel meer belangen op de weegschaal te liggen dan thans het geval is. Is het resultaat van die afweging wel verdedigbaar als er handhavingsverzoeken komen? Moet een toezichthouder/handhaver straks overal verstand van hebben? Hoe om te gaan met integrale visies en sectorale vergunningen? Hoe gaat een toezichthouder/handhaver dat kort sluiten

met de vergunningverleners/beleidsmedewerkers? Staat voldoende op hun netvlies dat toezicht en handhaving duidelijke en kenbare regels nodig heeft – en geen vage normen – om te kunnen handhaven? En niet alleen toezicht en handhaving hebben die nodig, maar in de eerste plaats burgers en ondernemers. Zij zijn eerstverantwoordelijk om die regels uit te voeren en na te leven. Niet uitvoerbaar betekent ook niet handhaafbaar.

Hoe geef je vorm aan het vertrouwen dat je moet hebben in de burger of het bedrijf? Hoe zorg je ervoor dat je de 'echte boeven' kunt onderscheiden van de 'welwillende burger of ondernemer' die misschien ook wel eens de fout ingaat? Er is een Landelijke Handhavingsstrategie, maar past die nog in het plaatje van de Omgevingswet? Wie krijgt 'de schuld' als er vertrouwen is gegeven, maar dat bleek achteraf niet terecht? Hoe voorkom je dat?

Adviseren in plaats van toezicht of aanvullend op toezicht? Welke adviezen wordt een toezichthouder geacht te geven? Hoe houdt hij/zij zijn/haar rol als (onafhankelijk) toezichthouder en handhaver in stand?

Hoe ga je als milieutoezichthouder/handhaver om met je collega's van (nu nog) de afdeling Bouw- en Woningtoezicht (BWT) en de afdeling Ruimtelijke Ordening (RO)? Die afdelingen kennen vaak hele andere culturen dan een afdeling milieuhandhaving. BWT en RO hebben geen oog voor milieu en vice versa. RO-ers denken langs grote ruimtelijke lijnen; milieumensen hebben meer oog voor detail. En dan hebben we het nog niet eens over natuur en cultureel erfgoed. Bovendien zijn er ook nog organisatorische belemmeringen. Milieuhandhaving is overgedragen aan omgevingsdiensten; de taken op het gebied van BWT en RO zijn in de meeste gevallen bij de gemeenten achtergebleven

In bodem- en bouwregelgeving is nu al privaat toezicht ingevoerd. Hoe ga je als publiek toezichthouder daarmee om?

en dat verandert niet met de komst van de Omgevingswet.

In bodem- en bouwregelgeving is nu al privaat toezicht ingevoerd. Hoe ga je als publiek toezichthouder daarmee om? Kan publiek toezicht ervan profiteren en hoe dan? Waar liggen de grenzen tussen privaat en publiek toezicht? Zijn de resultaten van privaat toezicht altijd betrouwbaar of speelt het adagium 'Wie betaalt, bepaalt' nog een rol?

Burgers die zelf initiatieven mogen nemen, waarbij toezicht en handhaving niet te 'lastig' moet worden; anders wordt de energieke samenleving teveel aan banden gelegd. Hoe gaan we daarmee om als we zien dat het milieu schade lijdt, maar de wethouder erg enthousiast is over het initiatief?

Antwoorden?

Heeft u een antwoord of reactie op één of meer van bovenstaande vragen of heeft u andere opmerkingen? Wij dagen jullie uit om toezicht en handhaving en opsporing een handje te helpen en jullie ervaringen te delen.

Dat kan via een publicatie in dit blad (een email aan redactie@politiedierenmilieu.nl) of op Facebook en Twitter van PDM.

Tekst: Annemiek Tubbing, milieujurist (www.tubbingmilieuvadvis.nl) en kennismanager (www.odinkennismanagement.nl)

Noot redactie: De redactie zal de reacties bundelen en in de volgende nummers plaatsen. Sluitingsdatum voor het volgend nummer (nummer 3) is 31 juli 2017.